

АЗЕРБАЙДЖАН МАКТЕБИ

ДЕКАБР

1976

№ 12 (354)

Азербайжан ССР Маариф Назирлигинин
ајлым елминизерн педагожи журналы

МУНДЕРИЧАТ

Тербијә комплекс јанашма 3

Халг маарифини идарәтмәнин тәкмилләндирилмәси

М. Мехдизадә—Маариф системини елми идарәтмә мәсәләләринә даир 7

Тә'лим вә тербијә мәсәләләри

Б. Әһмәдов—Тә'лим методлары вә онларын сырасында евристик мусәһибәнин јери 16

Б. Әлијев—Дәрсни тербијәдичи имканларына даир 24

А. Исмајылов—Ихтисасы дил олмајан али педагожи институтларда инкилис дили лексикасынын ојредилмәсинә даир 30

И. Рүстәмөв—Кәмч нәслин коммунист тербијәсиндә һами мүәссисәләрин мактебә кәмәји 32

Б. Асланов—Тәдрис просесиндә шакирдләрин елми-атенизм тербијәси 37

Тәбрик едирик

М. Әһмәдов—Халг шаири илә сөһбәт 43

И. Әбилөв—С. Рүстәм јарадычылығында тербијә мәсәләләри 46

Ғабагчыл иш тәчрүбәси

Р. Наһбөглу—Тә'лим просесиндә шакирдләрин фааллыг вә мүстәғиллијини тәшкил етмәк тәчрүбәсиндән 53

Мактеб, әнлә, ичтиманјјәт

О. Вәлијев—Шакирдләрин шуурлу интизам тербијәсиндә мактебин әнлә вә ичтиманјјәтлә әлбир иши 56

Мактеб ичтиман тәшкилатлары

Р. Гүсәјизадә—Билик кејфијјәти уғрунда мүбаризадә мактеб пионер тәшкилатынын фаалијјәтинә даир 61

Мактеб вә педагогика тарихи

С. Мәчидов—Бақы Коммунасынын халг маариф комиссары Н. Н. Колесникова 65

Бизим сәләфләримиз

М. Шәмси—Халг муәллими Мирзә Нәсән Рүшдијјә 69

1976-чы илдә «Азербайжан мактеби» журналында дәрч олунмуш материаллар 74

Тәдрис просесиндә шакирдләрн елми-атеизм тәрбијәси

Һәгигәт АСЛАНОВ

тарих елмләрн намизәди

ПЕДАГОЖИ коллективләрн гаршысында дуран бүкүнкү ән мүнһүм вәзифәләрдән бири дә јенијетмәләрн материалист дүн-јакөрүшүнүн формалашдырылмасыдыр. Республикамызын үмүмтәһсил мәктәбләриндә бу ишлә әләгәдар дәјәрли тәдбирләр һәјата кечирилир.

Салјан рајонундакы 3 нөмрәли мәктәбин тарих мүүәллим Р.Рәзәјевин шакирдләрн елми-атеизм руһунда тәрбијә едилмәсиндә көрдүјү ишләр диггәтләјингдир. Белә ки, о, дәрсдә шакирдләрә јалныз тарихи һадисәләрн вә фактлары көстөрмәклә кифәјәтләнмир. Тәдрис етдији мөвзулардан атеист һәтичәләр чыхарыр, инсан чәмнјјәтинин мүхтәлиф инкишаф дөврләриндә динин ојнадыгы мүртәчә ролу изаһ едир. Шакирдләрә елмин динә эндд олмасы барәсиндә мә'лумат верәркән көстәрир ки, елм өз инкишафы просесиндә мадди керчәклији кетдикчә даһа дәриндән вә даһа әтрафлы сурәтдә өјрәннр вә әкс етдирир. Дин исә елмин әксинә оларар, объектив әләмин хәјали инһикасыны верир. Елмин көмәји илә инсанлар тәбиәт вә чәмнјјәтдә баш верән тәбини һадисәләрн: /зәлзәлә, јанғын, дашғын, күләк, көј курултусу, ајын вә күнүн туғулмасы вә с. ганунаујғунлуғлары дәрк едирләр. Мүүәллим һәмншә тарихи вә тәбини һадисәләрә диалектик јолла јанашыр, онлары материалистчәсинә изаһ едир. Р.Рәзәјев орта әсрләр тарихи курсунун тәдрис заманы шакирдләрә өјрәдир ки, дини тәшкилатлар, дин хадимләри орта әср тәһкимчилијинин куја гануни һал олмасынын сүбутуна чалыш-

мыш, зәһмәткешләрн истисмарчылар тәрәфиндән әсәрәтә алынмасына барәат газандырмаға сә'ј етмишләр.

Орта әсрләр тарихи курсунда «Әрәб истиглалары» мөвзусу шакирдләрн атеизм тәрбијәси үчүн мүстәсна һәмнјјәтә маликдир. Бу мөвзунун шәрһи заманы шакирдләр ислам дининин мүртәчә маһнјјәтинин, онун һәмншә истисмарчыларын әлиндә зәһмәткеш күтләләри әсәрәтдә сахламағ үчүн бир әләт олдуғуну өјрәнирләр. Мүүәллим динин јаратдыгы игтисади, ичтимай-сијәси вә тарихи шәранти, заман вә мөканы шакирдләрә конкрет шәкилдә изаһ едәрәк көстәрир ки, VII әсрин әвәлиндә Әрәбистанда мејдана чыхан Ислам дини синфи чәмнјјәт гурулдуғу дөврдә әһалинин синифләрә ајрылмасыны әкс етдирир, феодалларын вә та-чирләрн мөнафәјини күдүрдү.

Әрәб дөвләтинин синфи характерини вә дөвләт гурулушуну изаһ едәркән мүүәллим көстәрир ки, Әрәб гәбиләләринин бирләшмәси һәтичәсиндә хәлифәнин рәһбәрлик етдији үсул-идарә јаранмышдыр.

Ислам дининин мүртәчә характерини шакирдләрә баша салмағ үчүн мүүәллим көстәрир ки, башға динләр кими ислам дини дә азад фикирли вә тәрәггипәрвәр адамлары тә'ғиб едир, амаксызчасына чәзәландырыр. Беләликлә, шакирдләрдә мөһкәм инам јараныр ки, инсан өзүнүн бүтүн әмәли фәәлијјәтиндә динә дејил, габагчыл елм вә техникаја архалланмалыдыр. Инсан һәјәтаны фөвгәлтәбини һадисәләр дејил, өз әмәји тә'мин едир. Бү-

тун булар шакирдләрә елм вэ дин һаггында айдун тэсэвүр жары-
дыр, онларда материалист дүнјаке-
рүшүн жаранмасына сөбө олур.

Тарихни тәдريسиндә елми-атеизм
тәрбиәсинә дигәт јетирмәк сәһә-
синдә Имшили шәһәриндәки I нөм-
рәли орта мәктәбин тарих мұәлли-
ми Мәһәббәт Рәһимовун габаг-
чы тәчрүбәси хуәсуилә гәјд едил-
мәлидр. М. Рәһимов V сипидә
«Ибтидан инсанлар арасында дин-
ни мејдана кәлмәси» мөвзусуну
кечәркәк шакирдләрә өјрәди кә,
дин чәмијәт јаранандын мөвчуд
олмамсы, чох сонралар мејдана
чәмишдыр. Дин хадимләри исо
динин инсанларла бәрәбәр јаран-
дығыны иадна едиләр кә, бу да
тарихи һәггәтә тамамилә зилдир.
Дин вэ алаһ һаггында тәсәвүрләр
јаранмасында шуурча ашағы
сәвијәдә олан гәдим инсанлар
тәбәт һадисәләрини дүзүк баша
дүшүк билмәләри мұһүм рол ойна-
мышлар. Кечмишдә инсанлар ил-
дәрым чәмишын, көј курулал-
масынан, даштын вэ гүргәтгә баш
вермәсини шәһид олур, ләкин бу
һадисәләрин әсил сөбәбини алаја
билмидиләр. Буна көрә до олар
бу дәһшәтли һадисәләрин иләһни
гуәвә тәрәфиндән тәрәддијјәни
куман едилдиләр. Демәли, тәбәт
һадисәләри дәрҗисында горху ала-
лаһ иләм доғрумушду. Бундан
алаһа, дин вэ алаһа инамын јар-
аныч мөһкөмләмәсиндә зәһмәт-
кешләрин итисмәр вэ зүлм шәра-
итиндә јашамалары да тәсир кәс-
тәримшидр.

Зүлм атында јашајан јоксул ин-
санлар «Һөр шәјр гадир олан» ала-
һадан рузу, гүртүлүш үмүшү, әср-
ләрдә бу үһнәдә јашамыш, итнчә-
дә алаһыншылар. Мәһәббәт мұәл-
лим шакирдләрә чатдыр кә, јер
үзүндә һәк дөфә бизни өлкәдә әһ-
мәткәш халг мұбаризә јолу илә,
ингиләз јолу илә һәггин азалдыг
әлдә етмиш вэ хошбәхт һәјәт гүр-
мушлар. Неч бир алаһ, неч бир дин
инсанлар азалдыг кәтирмәмиш-
дир, чүнки булар әслиндә јохлур,
удурмадыр. Инсанын азалдыг вэ
хошбәхтияји онун өз әлиндәдир.

М. Рәһимов ислам дининин рәзә-
ләтләрини ифша етмәк вэ шакирд-
ләрә бу динә гаршы ифрәт ојат-
маг үчүн Азәрбајҗан тарихи мате-
риалларындан да кениш истифадә
едир: «Азәрбајҗан хилафәттин һә-
кимийјәти алтында» мөвзусунун
тәдريس заманы мұәллим илә әдил
кә, бир әлиндә гылыч, о бир
әлиндә исе исламын «мүгәддәс» ки-
табы олан әрәбләр азәрбајҗаны иш-
ғал етдикдән сонра бурадә елмин,
мәдәнијјәтин вэ илмәсәһәтин на-
ијјәтләрини мәһә едиләр. Онлар
Азәрбајҗан дини вэ мәдәнијјәти-
нә дүшмәнәсинә јанашырдылар.
Мүтәрәғгә алим вэ јазычылары тә-
ғәјд едир, амансычасына чәзалә-
ндырардылар. Азәрбајҗан халгынын
Әрәб соғунуларына, онларын зүлм
вэ тәһрирләринә гаршы артан гәзәби
IX әсрин әввәлләриндә кениш халг
һәрәкәтини чәврлиди. «Тарихдә хүр-
рәмиләр» һәрәкәти алаған бу
азалдыг мұбаризәсинә Бабәк баш-
чылыг едилди.

Ислам дининин чүрүклүјүнә, га-
рәт вэ соғунчулуг иләһи олдуғу-
на сарсылмаз инам бәсләјән Бабәк
өз идеаллары уғрунда 22 илдән ар-
тыг гәһрәманчысына мұбаризә апар-
ды. О, һәтә вәһши Әрәб ишғалчы-
ларынын гайлы пәнәсина кәндик-
дә дәр ағачындан асылмаг тәһдүкә-
си гаршысында белә ислам динине,
«Гүран» вэ «әллаһа» инанмадығы-
ны ачыг-ашкар сөјләмишди. Бу
мөвзуну кечәркәк мұәллим сипи-
вә Ч. Чабарлынын «Од... келини» вэ
О. Сарыаллынын «Бабәк» драмла-
рындан мұвафиг парчалар сәһиб
кәтир вэ буналары ифадәли охуја-
рә өз сөһбәтини даһа тәсирли вэ
инадарчы едилр.

М. Рәһимов «XIV әсрин ахырла-
рында вэ XV әсрдә Азәрбајҗанда-
кы феодад дәвләтләри» мөвзусуну
кечәркәк шакирдләрә баша салыр
кә, багша Шәрг мустәбдиләри ки-
ми, Тејмур да өз ишғалчылыг мәс-
сәдәлирини ислам динини јаймаг
бәјрагы атында һәјәтә кечириди.
Мұәллим, бу бәјраг атында дин
вэ алаһ адындан ағылсыгмаз
гырткылар вэ пәһишиликләр тәрәд-
дијүнә мисал олараг 1397-чи илдә
Исфәһан ишғал едиләркән Тејму-

рун әмри илә 70 мин адамын башы-
ны кәсидилрини вэ бу башлардан
галалар тиклидјини шакирдләрин
дигәтинә чатдыр.

Бүтүн буларла јекун вүрарәг мұәл-
лим кәстир кә, тарихән бүтүн
дилләр һәким синифләрин әлиндә
итисмәр вэ зоракылыг иләһи ол-
мушду.

Шакирдләрин елми-атеизм тәрби-
биәсиндә әдәбијјәтин, хуәсуән
Азәрбајҗан әдәбијјәтин тәдريس-
ини мұһүм әһәмийјәти вардыр.

Республикамызын бир сыра га-
багчы әдәбијјат мұәллимләри дини
ишфа елән әсәрләри тәдريس едәркән
шакирдләрин елми-атеизм тәрбијә-
синә бөјүк јер вериләр. Һәмин га-
багчы мұәллимләрдән бири дә
Сумгајыт шәһәриндәки 23 нөмрәли
мәктәбин әдәбијјат мұәллими Ра-
фиг Әлиевди. О, өз дәрсләриндә
јры-јры јазычыларын әсәрләриндә
кәми атеизм мотивләринин тәһлил-
нә кениш јер верир. О, М. Ф. Ахун-
довун «Мүсәј Жордан вә дәрвиш
Мәстәли шаһ», әсәрини тәдريس едәр-
кән кәстир кә, мұәллиф әсәрдә
халг күтәләри арасында дини еһ-
кәм вэ мөһүмәтин тәблиг олуна-
сында мұһүм рол ойнајан дәрвиш-
ләрин һидәләрин бөјүк устакыла
ачыб кәстәрмишди. Дәрвиш Мәс-
тәли шаһ өзүнү мәһир бир чәдүкәр
кәми гөләмә верир. О, авам гәди-
ларын башыны товларјаг онлар-
дан чохлу гызыл алыр вэ «ојун-
лары илә» Париси мөһв едәдјини
билдири. Сонра да арядан чыхыр.
Шәрәфнәс ханым бу фырылгачы
дәрвишн ојунабзыгыларындан
һәтә горхуја дүшүр вэ Парисин
«мәһв олдугуна» үрәкдән инаныр.

Рафиг мұәллим ушгаларә илә ә-
дил кә, дәрвиш Мәстәли шаһны мә-
һәсә һәрәкәтләрини Шәрәфнәс хан-
ым вэ Шәһрәбан ханымн инан-
масынын башлыча сөбәби бу га-
дынларын авамлыгы, савәдсызлыгы
вэ диндарлыгы иди. Бу дәрәдә дин
вэ мөһүмәт сәдә адаларын зей-
нини зәһәрләмиш, онларын шууру-
ну күтәлдәримишди. Мұәсәман ру-
һаниләри һөр чүр фырылгач вә ја-
ландан истифадә едәркә елм вэ
мәдәнијјәтдән узаг олан адалар-

да чәдүја, пирә, омаға, нәзир-нија-
зә, гүрбана вэ с. инам ојадырдылар.
Мұәллим М. Ф. Ахундовун «Мәстә-
ли Ибраһим хәлил хәлижәк», «Аллаһ
һәким көвакиб», «Кәмәлүддәлә моқ-
тублары» әсәрләри зәһә кәдјини
мәшғәләләрдә бу әсәрләрин әзкин
материаллары асасында ислам ди-
нинин чүрүклүјүнүн, дин хадимләр-
инин ачкәзәлүјүнүн вэ ријакар-
лыгынын дәрин елми шәһрини ве-
рир.

Мұәллим С. Ә. Ширванин «Мүч-
тәһидин тәһсилдән гәјятмасы»,
«Кәтәјә еһсан», «Аллаһа рүшвәт»
вэ с. сатиралары васитәсилә дә ша-
кирдләрә дин вэ дин хадимләри-
нә гаршы ифрәт ојадыр. Мұәллим
бадди әдәбијјатдан сәдјин гүтәри-
я фактларә әсәсләнараг шакирдла-
рын дигәтини дин мұјајәдәләри-
нин тамашаг, инкүзүл симасына
чәлб едилр вэ онларә чатдыр кә,
мүфәххәр руһаниләр һеч нәдән
чәкинмәдән дин вэ шәриәтдән варла-
маг, адалары сојмаг үчүн бир ва-
ситә кәми истифадә едиләр. Бү-
түн булар әдәбијјәтин тәдريسиндә
шакирдләрин елми дүнјагөрүшүнә
јүзләәнмәләринә мұсбәт тәсир кәс-
тәрир.

Шакирдләрин шуурундан мөһү-
мәт гәлигларыны чыхармаг вэ
онларда коммунист дүнјагөрүшүнү
јаратмагдә биолокја, киҗја вэ фи-
зикә фәһләринин дә бөјүк әһәмийјә-
ти вардыр.

Ботаниканын тәдريسини әсас вә-
зифәсн шакирдларын тәбәт һәд-
исәрини диалектик материализм
нөггәни-нәзәриндән баша дүшмәји
тәрбијә етмәкди. Бу сәһадә Ағдам
рајонундакы Кәндәли кәндә сәһкә-
һликләк мәктәбин биолокја мұәл-
лими Рәсим Абдуллајевнин әлдә ет-
дији тәчрүбә даһа марағлыдыр. О,
курсуи бу вә ја дикор мөвзусуну
кечәркәк һәр һансы бир һадисәнин
сөбәбини ајдылашдырдыр, шакирд-
ләри мұһәһидә апармаг, һадисәләр
ни мұгајисә етмәг, онлардан дү-
күн нәтичә чыхармагә алышдырды.
Рәсим мұәллим ботаника вэ канд
тәсәруфат биткичилији сәһәләр-
индә әлдә едилән мұвәфәғијјәт-
ләри дәрәдә тәчрүбәләр васитә-

силә шакирдләре izaһ едир. О, биологикадан «Кириш» мөвзәсүнә кечәркән шакирдләре баша салык ки, тәбиәтдә илан бүтүн биткиләрдән мәдәни вә ябаны олмагла, ики группа афрылар. Бизим һәҗәтләрдә, бағларда әкиб-бечәрдийимиз сәҗсиз-һесабыз биткиләрдән илан гүввәнин мәвсәлу дејил, онылар инсанлар бәјүк әмәк итмәсиндә ябанылыгдан чыхарып мәдәни биткиләре чевирмишлар. Мүәллим мәктәбин тәдвис-тәчүрбә саһәсиндә ябаны әрлик мәдәни әрји, чыр алма илә пәјвәнд алманы мугәјисә едәрәк кәстәрик ки, биткиләрдән инсанлар үчүн сирли бир варыг дејилдир. Инсанлар биткиләре бечәрә дә биләр, дәјишдирә дә биләрләр. О «Тохумларын чүчәрмәсин» мөвзәсүнә кечәркән мәдәни биткиләрин, алаг отларын вә онылар тохумларын тәчүрбә саһәсиндә шакирдләре кәстәрик. Оныларын чүчәрмәсин үзәришә мөшәһизә тәшһил едир. чүчәрән тохумларын һәҗәт просесин, маддиәлијин айдәшләшдирер. Сонра битки һәҗәтиндә һеч бир илан гүввәнин иштирак етмәдийин, буларын мүнһидән асылу олдуғуну izaһ едир.

Расим мүәллим шакирдләре izaһ едир ки, инсан өз истәк вә арузуна тәбиәтдән морһәмәт диләмәклә дејил, мубәризә апармаг, кәркин әмәк сөрф етмәклә наил ола биләр. О, буну сүбүт етмәк үчүн Ағдам рајонунун фәхри сәјялан Социалист Әмәји Гәһрәманлары Сүрәјя Коримова, Мәләјкә Гүлијеванын адынагы чәкир вә кәстәрик ки, онылар әлми-техники наинијәтләрдән сәмәјләт истифадә етдикләринә, тарлавларына бол мәһсул кәтүрдәкләринә көрә бу гәләр шан-шәһрәт саһиби олмушлар.

Ләнкәран рајонундакы Боладик кәнд сәккизилик мәктәбинин кимја мүәллими В. Әликулов кимјанын тәдвисиндә әлми-атензм тәрбијәсинә хуәсин фикир верир. О, «Маддә күтәсәтин итмәмәсин гауну» мөвзәсүнә кечәркән хәрәк дузу мәһлулу илә күмүш-нитрат дузу мәһлулу афры-афры гаבלара тәкүб бирликдә тәрәзидә чәкир. Сонра исә һәмим мәһлулларын реаксийа-

сыны шакирдләре кәстәрик. Ушағлар көрүрләр ки, реаксия ләтича-синдә маддәләрин кәксин дәјишмәмәди; әввәлкин миғдарда олдуғу кимји гәлди. Бурадача о, шакирдләре баша салык ки, дини идеолокијаја көрә мадди алам бирдән-бирә һечдән јаранмыш вә дәјишмәләрдир. Әслиндә исә һечдән һеч бир шәј јарана билмәз. Маддәләрдән јох олмур вә һечдән дә јаранмыр.

Материја јох олмур. Дүнија әбәдидир. Материја һәмишә һәрәкәт едир. Бүтүн бунылар шакирдләрдә материалист дүнјакөрүшүнүн ашылмасына мүсбәт тәсир кәстәрик.

Дини јудурмалары ишфа етмәк сәһәсиндә Имишли шәһәриндәки 2 нәмрәли орта мәктәбин кимја мүәллими Хәлил Мәмәдәдову иш тәчүрбәсән дә чох марәғләдир. Хәлил мүәллим дәрс кечәркән тырмызы рәнәкли чивә ики-оксид тозулу сынаг шүшәсинә тәкүб гыздырмагла парлаг рәнәкли метал чивә алыр вә бу тәчүрбә асәсиндә шакирдләре izaһ едир ки, дүнијәдә мөвчуд олан шәјләрдән һеч дә диндарларын куман етдикләрин кими аллаһ тәрәфиндән јарадылмыр, бу шәјләр мүхәлиф маддәләрин бирләшмәсиндән әмәлә кәлдиләр.

К. Мәмәдәов «Фосфор» мөвзәсүнә кечәркән кәнд «тәбирдә ишыг көрүмәксән» һадисәсин илә алағлар јаранмыш мөһүми тәсәввүрүн әлми izaһына хуәсин фикир верир. Шакирдләре әрјәдир ки, инсан сүмүјиндә 82-86 фәиз фосфор дузу вар. Инсан чәсәди гәбирдә чүрүдүкчә бу дузылар сујуун, һаванын вә диқар тәбин амилләрин тәсирин илә јени маддәләрә парчаланыр. Бу маддәләрдән бири дә кәлсиум-фосфидир. Кәлсиум-фосфид исә су илә бирләшән заман һавадә өз-өзүнә алышыб-јанма хәссәсинә малик олан фосфин ады јени бир маддә алынар. Мүәллим синифдә кәлсиум-фосфидә су илә тәсир едиб алов алмагла дедикләринин шакирдләре әјани сүрәтдә кәстәрик вә оғларын инандырыр ки, «тәбирдән ишыг кәлмәксән» һеч дә мүғәддәс бир шәј олмајыб тәбин һадисәдир.

Сумгајыт шәһәриндәки 15 нәмрәли мәктәбин физика мүәллими Улдуз Әкбәрова дәрсдә тәлимин тәрбијә илә вәһдәтинә хуәсин фикир верир. О, чалышыр ки, әјрәнишән билликләр гуру, чансыз мүддәалар јығыны олмајыб шакирдләрин әғидәсинә чеврилсин, әмјардә әлми дүнјакөрүшүн формализмасына, һәјәтә вә һадисәләрә фәал мүнасибәт јаранмасына кимдәт етсин.

Улдуз мүәллим Х. Синифдә «Газларда бошламанын нөвләри» мөвзәсүнә кечәркән инсанлар әсрәләрә дүшүндүрмүш вә горхуја салмыш илдирмынын башвермә сәбәбләр бардә шакирдләрдә әлми тәсәввүр јаратдыгдан сонра бу вә ја диқәр тәбиәт һадисәләрин илә олағлар јаранмыш мөһүми тәсәввүрүн әсәсәсәзлығынә тәғиддә атәшүнә тоутур вә кәстәрик ки, ибтидан инсанлар илдирмын һадисәсинин кәзә көрүмәјән руһи варыгларын фәалијәтә һесаб едирдиләр. Гәдим јунанлар бу һадисәни өз аллылары Зевсине арабашылар тәкәрләрин алтындан чыхан тығылчымы вә курулту кими әзин едирдиләр. Ислам руһәниһәринә кәлиһчә, онылар һәмим сама һадисәсинин кәһ мөләкәләрин гәндәләринин шагғылдымасы, кәһ дә Илјас пәјғәмбәрин куја самада ет чәпаркын јерә атдығы олду ох һесаб едирдиләр, сәдәләвә адамлар исә бу кими әфсанәләрә инанырдылар.

Улдуз мүәллим «Енергиянын итмәмәси вә чеврилмәсин гауну»нү кечәркән «җијамәт күнү» һаггындакы дини јудурманы дә ишфа едир. О, чохлу мисаллар кәтирмәк, мүхәтәлиф тәчүрбәләр апармаг јолу илә шакирдләрә әмәли сүрәтдә дәрә етдирер ки, бүтүн һадисәләрдә (иствәр мөханник иствәрә дә иствилк һадисәләриндә) енержи—чысмин иш көрә билмә гәбилијәтә итир, јәләнһиз бир шәкилдән башга шәклә кәчир. Беләликлә дә шакирдләрдән каннатын әбәди вә сонсуз олмасына дини материалист мүддәја үрәкдән инаныр вә «җијамәт күнү» барәдәки сәхтә мөһүми фикирдан узағлашылар.

Мүәллим шакирдләрдә материалист фикирләрин инкишафына вә

мөһкәмләгмәсинә наил олиаг үчүн «Мадданын молекулјар гурудулушу», «Һәрәкәт гауулары», «Нјутону» үмүмдүнија чәзбә гауну», «Ишыгын дисперсийасы» вә с. мөвзәләрин тәдвисиндә әлми-атензм тәрбијәси үчүн зәккин материаллардан усталыгла истифадә едир.

Чография дәрсләриндә дә әлми-атензм тәрбијәси үчүн кәлиш имканлар вардыр. Орта мәктәбдә бу фән V синифдә тәдвис олунур. Мүхәтәлиф мөвзәләри тәдвис едәркән шакирдләрдә тәбиәт һадисәләри һаггында дүзкүн тәсәввүр јаратмагла, онылар дин хадимләринин тәбиәт һадисәләри һаггында ирәли сүрдүкләри әлмә зидд фикирләрдән хилас етмәклә, јенијетмәләри атензм руһундә тәрбијәләндирмәклә чография мүәллимләри бәјүк ишләр көрүрләр. Мәсәлән, Ордубад рајонундакы Әндәмин кәнд орта мәктәбинин чография мүәллими Асәф Чолилов V синифдә физики чография курусунакы «Јерин формасы вә бәјүклүгү», «Јер диқәр планетәләр ара-сында», «Јерин ахылын гурулушу» мөвзәләрин кечәркән шакирдләре әрјәдир ки, һәлә гәдим заманлардан јерин формасы һаггында бир чох фикирлар сөјләнмишдир. Мәсәлән, VI әсрдә јашамыш К. Индикоплов «Каннатын христиан топографиясы» адына китабында кәстәришдир ки, Јер јасты вә дөрдүкчә јер. Мәһүмдур ки, бу нәзәријә јерин һәггини формасы һаггында дүзкүн тәсәввүр вермир. Мүәллим шакирдләре izaһ едир ки, Јер әллипсид формасында олуб экватордә габарыг, гүтбләрдә исә басыдыр. Бу дә тохминон курајә охшајыр.

Асәф мүәллим гитәләрдә, дәниз вә океанларда баш верән тәбин һадисәләр—зәлзәләләр, вулкән үңчүрмәләри, дашылар вә пүтүнлардан данышаркән һәмим һадисәләрин сәбәбләрин әлми шәкилдә izaһ едир, диндарларын бу һадисәләр һаггындакы фикирләрин пуча чыхарыр, беләликлә шакирдләрдә атенст бахшылары инкишаф етдирмәк чалышыр.

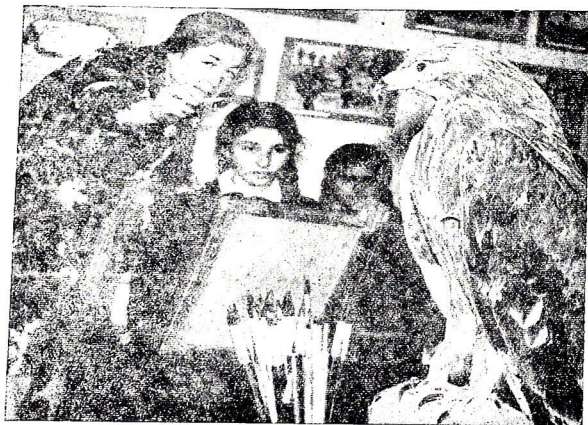
Асәф мүәллим «Атмосфер» һаггынын тәдвис едәркән јағыш вә гар

јагмасынын атмосферда баш верән
 һадисәләрлә әләгәдәр олдуғу
 көстәрир. О, гејд едир ки, бә'зән
 «јашыл гар», «гырмызы јагыш» вә
 с. бу кими һадисәләр мүшаһидә
 едилир ки, диндарлар булардан
 истифадә едәрәк халгы горхудурлар.
 «Гырмызы јагыш»ын садә бир сәб-
 би вардыр. Белә ки, күчлү күләкләр
 гырмызы рәнкли гуму вә кили со-
 вуруб һаваја галдырыр вә узат мә-
 сфәјә апарыр. Һавадакы су бухар-
 лары јердән галхмыш кил, гүм әт-
 рафында кәсифләшир. Ондан рәнк-
 ләнәрәк гырмызымтыл рәнкли ја-
 гыш шәклиндә јерә гајыдыр. Бу иза-
 һат шакирдләрдә елми дүнјакөрү-
 шүн инкишафына мүсбәт тә'сир
 көстәрир.

Үмумијјәтлә, мәктәбләримизлә

елми-атеизм тәрбијәсинә анд бир
 чох марағлы ишләр көрүлүр. Лакин
 бунула кифәјәтләнмәк олмаз. Мү-
 әллимләр бу сәһәдә даһа чох иш
 көрмәли, шакирдләрини елми-атеизм
 тәрбијәсинә даир јени формалар
 ахтарыб тапмалыдырлар.

Дикәр тәрәфдән јахшы олар ки,
 ајры-ајры фәни мүәллимләри ша-
 кирдләрдә атеизм тәрбијәсини ин-
 кишаф етдирмәк үчүн бир-бирләри
 илә мөһкәм әләгә јаратсынлар. Бу
 сәһәдә дикәр елмләрдә газанылан
 пәлијјәтләри нәзәрә алсынлар. Мә-
 сәлән, физика мүәллими јери кәл-
 дикчә әдәбијјат, тарих, биологја
 вә с. елм сәһәләриндәки материал-
 лардан шакирдләрини атеист тәрби-
 јәси мәғсәдинә әләгәли шәкилдә
 истифадә етсин.

Колчәј шәһәриндәки 3 нөмрәли орта мәктәбдә рәсм студијасы јарадылмыш-
 дыр.

Шәкилдә: республиканын әмәкдар мүәллими Сусана ӘФӘНДИЈЕВА рәсм
 студијасында нөвбәти мәшғәлә заманы.

Фото: Г. Әлиһиндир.